

Anu Lieto

**”MIKSI SITÄ OMAA LAPSEN TEKOA PITÄÄ
EPÄTOIVOISESTI PERUSTELLA JOLLAIN
ILMASTOARGUMENTILLA?”**

Laadullinen asennetutkimus suomalaisten suhtautumisesta
lasten hankintaan ilmasto- ja syntyvyyskriisien keskellä

TIIVISTELMÄ

Anu Lieto: ”Miksi sitä omaa lapsen tekoa pitää epätoivoisesti perustella jollain ilmastoargumentilla?”
Laadullinen asennetutkimus suomalaisten suhtautumisesta lasten hankintaan ilmasto- ja syntyvyyskriisien keskellä

Kandidaatin tutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Toukokuu 2020

Tutkielman tavoitteena on selvittää, miten suomalaiset asennoituvat syntyvyyteen ajankuvassa, jossa on samaan aikaan huolta sekä ilmasto- että syntyvyyskriisistä. Suomessa syntyvyys on muun Euroopan tavoin alhaista, minkä seurauksena yhteiskunnan huoltosuhde on heikentynyt. Globaalilla tasolla väestö kuitenkin kasvaa. Väestönkasvulla on negatiivisia vaikutuksia ympäristöön, minkä takia osa kokee ilmastoahdistusta ympäristön tilasta. Tutkielma tarkastelee, miten nämä kaksi ristiriidassa oleva huolta jäsentyy suomalaisten asenteissa.

Teoreettisena taustoituksena hyödynnettiin kansainvälistä tutkimusta väestönkasvun ja ilmastonmuutoksen välisestä suhteesta. Koska tutkielmassa tutkittiin suomalaisten asenteita, oli tutkielman taustoituksessa tehtävä selvitystä myös suomalaisesta arvo-, asenne- ja ajankuvatutkimuksesta. Aineiston teoreettisen jäsentämisen tukena käytettiin Max Weberin arvo- ja päämäärärationaalisuuden käsitteitä.

Tutkielman tutkimusmetodinä oli laadullinen asennetutkimus, jonka tavoitteena oli jäsentää argumentaatiota sisältävää aineistoa asenteen käsitteen avulla. Aineistona käytettiin Helsingin Sanomien sivuilla julkaistun Ilmastokirjeenvaihtaja-blogin postauksen kommenttikentän kommentteja, jotka sisälsivät aihetta käsittelevää argumentaatiota. Kommenttien argumentaation virikkeenä oli itse blogipostaus, jossa otettiin kantaa siihen, tulisiko suomalaisten hillitä syntyvyyttä entisestään ympäristöeettisistä syistä.

Aineiston havaintoyksiköt asennoituivat syntyvyyden ja ilmastonmuutoksen suhteeseen heterogeenisesti, joten yksittäistä normatiivista diskurssia ei ollut havaittavissa. Aineistosta erottui viisi erillistä asennetta: *syntyvyyttä on vähennettävä ympäristöeettisistä syistä, ympäristöahdistus estää lasten hankinnan, suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointi tulisi asettaa etusijalle, suomalainen kulttuuri ja etnisyys tulisi asettaa etusijalle sekä lasten hankinta on henkilökohtainen päätös.* Yksikään asenne ei ollut määrällisesti muita suurempi.

Suomessa on tutkimusta syntyvyydestä, mutta ympäristöeettinen näkökulma nousee harvoin esiin. Tämän tutkielman avulla voidaan todeta, että Suomessa on joukko ihmisiä, jotka ovat vapaaehtoisesti lapsettomia ympäristöeettisistä syistä. On olennaista tunnistaa kyseisen asenteen olemassaolo, kun tutkitaan suomalaista syntyvyyttä tai vapaaehtoista lapsettomuutta Suomessa.

Avainsanat: ajankuva, arvot, asenteet, ilmastonmuutos, syntyvyys

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Ilmastonmuutos osana suomalaista ajankuvaa	3
2.1	Ilmastonmuutos globaalina kriisinä	3
2.2	Ilmastonmuutoksen ja väestönkasvun suhde.....	4
2.3	Suomalaiset arvot, asenteet ja ajankuva ympäristökysymyksissä	5
3	Tutkimuksen toteutus.....	7
3.1	Tutkimuksen aineisto ja eettiset kysymykset	8
3.2	Weberin rationaalisuuskäsitykset analyysin tukena	9
3.3	Laadullinen asennetutkimus	10
4	Suomalaisten moninaiset asenteet	12
4.1	Syntyvyyttä on vähennettävä ympäristöeettisistä syistä	14
4.2	Ympäristöahdistus estää lasten hankinnan	16
4.3	Kansallisen edun tärkeys.....	17
4.3.1	Suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointi tulisi asettaa etusijalle.....	18
4.3.2	Suomalainen kulttuuri ja etnisyys tulisi asettaa etusijalle.....	19
4.4	Lasten hankinta on henkilökohtainen päätös.....	20
5	Yhteenveto ja pohdinta	21
	Lähteet.....	24
	Liitteet	26

1 Johdanto

Alhainen syntyvyys on herättänyt huolta ja keskustelua Euroopan hyvinvointivaltioiden huoltosuhteiden tulevaisuudesta. Maailmalla puhutaankin jo syntyvyyskriisistä. (Ellingsäter, Jensen & Lie 2013, 1.) Yhteiskunnan taloudellinen huoltosuhte kertoo, kuinka monta ihmistä on työvoiman ulkopuolella yhtä työllistä kohden (Tilastokeskus). Jos lapsia ei synny tarpeeksi, ei tulevaisuudessa ole työvoimaa pitämässä huolta työvoiman ulkopuolella olevista. Työikäisten vähentyminen Euroopassa on kasvattanut hyvinvointivaltioiden taakkaa merkittävästi. Alhaiseen syntyvyyteen vaikuttavia syitä onkin selvitetty Euroopassa mittavilla tutkimushankkeilla. (Ellingsäter, Jensen & Lie 2013, 1.) Syntyvyyden lasku ja työikäisen väestön ikääntyminen on väistämättä herättänyt huolta myös suomalaisessa yhteiskunnassa (ks. esim. Tikkala 2020; Vihavainen 2020), sillä Suomessa syntyvyys on ennätyksellisen alhaalla. Yhtä naista kohden Suomeen syntyi vuonna 2019 vain 1,35 lasta (Tilastokeskus 2020). Alhainen syntyvyys on ollut suomalaisen väestöpolitiikan huolena jo pitkään. Suomessa vuonna 2017 yritettiin herätellä ajatusta ns. ”synnytystalkoista”, jonka avulla syntyvyys olisi saatu käännettyä nousuun (ks. esim. Liimatainen 2017). Idea ”synnytystalkoista” ei kuitenkaan tuottanut tulosta, sillä tilastojen valossa syntyvyys ei lähtenyt tempauksen myötä nousuun.

Lasten hankinta on yksilön elämässä hyvin henkilökohtainen ja suuri päätös. Nykyään suomalaisessa individualistisessa yhteiskunnassa (Puohiniemi 2002, 334) ajatellaan, että valtiolla tai muulla taholla ei voi olla valtaa puuttua yksilön haluun tai haluttomuuteen hankkia lapsia. Valtion taloudellisen huoltosuhteen kannalta olisi syntyvyys saatava kasvuun. Toisaalta, samaan aikaan maailmalla keskustellaan globaalista ilmastokriisistä ja sen suhteesta maailman väestönkasvuun (Elonen 2019a). Maapallon kokonaisväestömäärä on niin korkea, että sillä on negatiivisia vaikutuksia ympäristöön (Jiang & Hardee 2011, 287).

Tavoitteeni tässä kandidaatintyössä on laadullisen asennetutkimuksen keinoin tarkastella, miten suomalaiset asennoituvat lasten hankintaan ajankuvassa, jossa vallitsee samanaikaisesti kansallinen syntyvyyskriisi ja globaali ylikansoittuminen. Kiinnitän huomiota erityisesti siihen, millaisia arvoja ihmisillä on, ja miten he rationaalisesti perustelevat omia näkemyksiään. Rajaan tutkielmani koskemaan ainoastaan suomalaisia, sillä olen kiinnostunut ensisijaisesti siitä, miten suomalaiset suhteuttavat arvomaailmassaan kansainvälisen keskustelun liikakansoittumisesta ja Suomen kansallisen huolen alhaisesta syntyvyydestä. Vaikkakin myös useimmille muille Euroopan valtioille on ominaista alhaiset syntyvyyslukemat (Ellingsäter, Jensen & Lie 2013, 2).

Lasten hankinnan on ajateltu olevan luonnollinen ja kyseenalaistamaton osa ihmisen elämää. (Rotkirch, Tammissalo, Miettinen & Berg 2017). Tätä ajatusta kuitenkin rikkovat vapaaehtoisesti lapsettomat, joiden määrän lisääntymisen voi katsoa olevan yksi syy alentuneelle syntyvyydelle. Vapaaehtoisesti lapseton on henkilö, jolla ei ole lapsia eikä hän myöskään aio hankkia lapsia (Miettinen & Rotkirch 2008). Vapaaehtoinen lapsettomuus tutkimuskohteena on suomalaisessa tutkimuksessa vielä uusi. Sitä on käsitelty lähinnä väestöliiton julkaisemissa perhebarometreissa (Miettinen & Rotkirch 2008; Miettinen 2015; Rotkirch ym. 2017) ja Heini Maksimaisen (2019) puolilitieteellisessä teoksessa *Vauvattomuusbuumi: kun me lakkasimme lisääntymästä*. Maksimainen kuvaa teoksessaan lisääntyneeseen vapaaehtoiseen lapsettomuuteen johtaneita syitä, mutta ilmastonmuutos ei nouse kirjassa esiin vaikuttavana tekijänä. Vapaaehtoiseen lapsettomuuteen on monia syitä, mutta tässä tutkielmassa olen kiinnostunut lähinnä niistä suomalaisista, jotka ovat mahdollisesti valinneet vapaaehtoisesta lapsettomuudesta ympäristöeettisistä syistä.

Ympäristöeettiset arvot ja ilmastonmuutoskeskustelu on ollut osana ajankuvaamme jo vuosikymmeniä. Kivipelto ja Saikkonen (2018, 57) kuvaavat artikkelissaan, miten ekologisesti kestävä hyvinvointikäsitteet ovat osa nykyistä suomalaista sosiaalipolitiikkaa. Ekologisesti kestävä sosiaalipolitiikan tavoitteena on kehittää hyvinvointia niissä rajoissa, ettei se heikennä tulevaisuuden sukupolvien hyvinvointia. On siis olennaista tarkastella, millaisia vaikutuksia oman hyvinvointimme kehittämisellä on ympäristöömme, sillä ihmiset ovat osa ympäristöä eivätkä erillinen osa sitä. (Em. 57–58.)

2010-luvulla ilmastoahdistus on noussut uudeksi käsitteeksi, kun ympäristön heikko tila ja ilmastonmuutos on alkanut herättää ihmisissä ahdistuneisuutta (Pihkala 2018, 33). Googlen tilastojen mukaan ”ilmastoahdistus” hakuterminä käytettiin ensimmäisen kerran vuonna 2013, mutta käsitteen käyttö yleistyi vuoden 2018 aikana (Google Trends 15.3.2020). Ilmastoahdistus on siis tullut osaksi myös suomalaista ajankuvaa 2010-luvun loppupuolella. Ilmastoahdistuksen taustalla on usein ahdistus siitä, miten yksittäinen ihminen on kyvytön tekemään suuria muutoksia ilmaston hyväksi (Pihkala 2018, 33). Vaikka Euroopan syntyvyys on alhainen, väestömäärä kuitenkin kasvaa maailmassa. Sen lisäksi absoluuttinen elintaso maailmassa nousee, mikä aiheuttaa sen, että kestävämmät elintapamme vahingoittavat luonnon normaalia kiertokulkua nostattaen lämpötilaa. (Jiang & Hardee, 2011.)

Tutkielman toisessa luvussa kuvaan teoreettista taustoitusta perehtyen aiempaan tutkimukseen liittyen ilmastonmuutokseen osana ajankuvaamme. Avaan myös tutkielmani kannalta tärkeimpiä käsitteitä ja esittelen analyysini tukena käyttämiäni teorioita. Kolmannessa luvussa esittelen

tutkielmassani käyttämäni aineiston ja tutkimusmetodin. Tutkielmani tuloksia esittelen neljännessä luvussa, ja viidennessä luvussa kokoan tutkielmastani yhteenvedon.

2 Ilmastonmuutos osana suomalaista ajankuvaa

Tässä luvussa esittelen aluksi aiempaa tutkimusta liittyen ilmastonmuutokseen ja väestönkasvuun. Ensin kuvailen ilmastonmuutosta globaalina ilmiönä, jonka yhteydessä esittelen Lundin yliopistossa tehtyä tutkimusta syntyvyyden ilmastopäästöistä. Kyseinen tutkimus on herättänyt vuosien 2017–2019 välillä paljon mediakeskustelua syntyvyyden ja ilmastonmuutoksen välisestä suhteesta. Sen jälkeen käsittelen suomalaista arvo-, asenne- ja ajankuvatutkimusta keskittyen erityisesti suomalaisiin ympäristöarvoihin.

2.1 Ilmastonmuutos globaalina kriisinä

Tutkielmani kannalta keskeinen ilmiö on ilmastonmuutos. Ilmastonmuutoksella viitataan keskimääräisten lämpötilojen ja tyypillisten sääkuvioiden pitkäaikaiseen muutokseen. Maapallon historian aikana ilmasto on jatkuvasti muuttunut ja luonnollisesti tapahtuessa tämä on hidas prosessi. Nykyinen nopea ilmastonmuutos on kuitenkin suurilta osin seurausta ihmisen toiminnasta. Ihmisten polttamat fossiiliset polttoaineet vapauttavat niin kutsuttuja kasvihuonekaasuja maan ilmakehään. Siellä kaasut vangitsevat lämpöä auringon säteiltä ilmakehän sisälle aiheuttaen maan keskimääräisen lämpötilan nousun. Ihmisen toiminta siis nopeuttaa ja voimistaa ilmastonmuutosta huomattavasti. Maapallon nopea lämpeneminen vaikuttaa paikallisiin ja alueellisiin ilmastoihin. (IPCC 2018.)

Ilmastonmuutos ei ole ainoastaan luonnontieteellinen ilmiö, vaan sillä on myös merkittäviä sosiaalisia vaikutuksia. Ihmisen aiheuttaman ilmastomuutoksen katsotaan yleisesti uhkaavan yhteiskuntien ja yhteisöjen kestävyyttä pitkällä aikavälillä ympäri maailmaa. Ilmastonmuutos lisää ihmisten epätasa-arvoisuutta entisestään, sillä ilmastonmuutoksen aiheuttamat negatiiviset ympäristövaikutukset ovat voimakkaimpia niillä köyhillä alueilla, jotka aiheuttavat itsessään suhteellisen vähän ympäristöpäästöjä. (Mearns & Norton, 2010, 20.) Ilmastonmuutos on mahdollisesti suurin globaali kriisi, joka on ikinä uhannut ihmiskuntaa. Hallitustenvälisen ilmastonmuutospaneelin eli IPCC:n raportin mukaan ihmisten on vähennettävä aiheuttamiaan kasvihuonepäästöjä mahdollisimman nopeasti ja tehokkaasti, jotta ihmisten aiheuttama ilmaston lämpeneminen saadaan pysäytettyä turvalliseksi määritellylle 1.5°C tasolle. (IPCC 2018.)

Ilmastonmuutos on globaalina ongelmana paljon esillä sekä mediassa että julkisissa poliittisissa keskusteluissa 2010-luvulla (ks. esim. Elonen 2019a). Ympäristövaikutuksia ja -tavoitteita selvitetään

ja suunnitellaan jatkuvasti institutionaalisella tasolla eri projektien yhteydessä. Nykyään kokoontuvat säännöllisesti myös kansainväliset ilmastokokoukset, joissa eri valtiolliset toimijat keskustelevat keskenään globaalien tason keinoista ja tavoitteista liittyen ilmastonmuutoksen estämiseen.

2.2 Ilmastonmuutoksen ja väestönkasvun suhde

Viimeisten vuosikymmenten aikana eri tutkimusten avulla on alettu ymmärtää erityisesti väestönkasvun ja ilmaston monimutkaista vaikutussuhdetta. Useimmiten mediassa väestömäärän kasvu nähdään ympäristön kannalta ongelmallisena vain nopeasti lisääntyvissä kehittyvissä maissa. (Jiang & Hardee 2011, 287). Viimeisten vuosien aikana on kuitenkin alettu keskustella myös länsimaalaisen väestömäärän päästöistä (ks. Wynes & Nicholas 2017). Päästö määrät nousevat elintason noustessa, joten hyvän elintason perheeseen syntynyt lapsi saastuttaa elämänsä aikana enemmän, kuin kehittyvässä maassa köyhään perheeseen syntynyt lapsi.

Väestönkasvu merkittävänä ympäristöongelmana on jo lähtökohtaisesti hankala aihe käsiteltäväksi julkisissa poliittisissa keskusteluissa poliittisesti korrektilla tavalla. Näin ollen se jää keskusteluissa useimmiten lähes kokonaan mainitsematta. (Jiang & Hardee 2011, 287.) Uudentyyppistä keskustelua on kuitenkin vuoden 2017 jälkeen herättänyt Lundin yliopistossa tehty tutkimus, jonka mukaan yksilön tehokkain keino vähentää kasvihuonekaasupäästöjä on hankkia yksi lapsi vähemmän. Lapsettomuudella on tutkimuksen mukaan suurempi merkitys kuin esimerkiksi autoilusta, lentämisestä tai lihansyönnistä luopumisella. (Wynes & Nicholas 2017.) Vapaaehtoinen lapsettomuus on siis tutkimuksen teorian mukaan ympäristöeettisin teko, jonka yksilö voi tehdä.

Jos keskiarvoisen lapsilukumäärän vähentäminen on aiemmin esittelemäni Wynesin ja Nicholasin (2017) tutkimuksen mukaan selvästi tehokkain tapa hillitä ilmaston lämpenemistä, olisi rationaalisinta toimia näin. Tutkimuksen mukaan ihminen säästäisi 58,6 tuhatta kiloa hiilidioksidipäästöjä vuosittain, jos hän jättäisi tietoisesti yhden lapsen hankkimatta. Vertailulukuna kasvisruokavaliolla eläminen säästäisi vuosittain 0,8 tuhatta kiloa hiilidioksidipäästöjä. Syy siihen, että lapset aiheuttavat heidän tutkimuksensa mukaan monikymmenkertaisen päästö määrän johtuu Wynesin ja Nicholasin käyttämästä laskutavasta. Heidän laskumetodinsa perustuu Murtaugin ja Schlaxin (2009) tutkimukseen, jossa on määritelty ilmastopäästöihin mukaan syntymättömien lasten päästöjen lisäksi myös syntymättömien lasten mahdollisten jälkeläisten mahdolliset hiilidioksidipäästöt. Tutkimuksen laskutapa siis perustuu tulevaisuuden ennustamiseen, minkä luotettavuudesta on tieteessä erimielisyyksiä. Tulevaisuuden syntyvyysmääriä on vaikea ennustaa, saati sitten tulevaisuuden hiilidioksidipäästö määriä. Tästä syystä tutkimus on nähdäkseni monella tavalla ongelmallinen. Joka tapauksessa, monien maailmanlaajuisten medioiden lisäksi myös monet

suomalaismediat kiinnostuivat Wynesin ja Nicholasin tutkimuksesta (ks. esim. Elonen 2019a). Mediahuomion seurauksena ihmiset ovat alkaneet ottaa kantaa aiheeseen. Oma tutkielmani perustuukin keskusteluaineistoon, jonka alkuperäisenä innoittajana oli tämä kyseinen Wynesin ja Nicholasin tutkimus.

2.3 Suomalaiset arvot, asenteet ja ajankuva ympäristökysymyksissä

Hyödynnän tutkielmassani suomalaista tutkimusta asenteista, arvoista ja ajankuvasta. Tässä alaluvussa määrittelen, mitä tarkoitan käsitellessäni arvoja, asenteita ja ajankuvaa. Esittelen myös aiempaa tutkimusta suomalaisten arvoista. Klaus Helkama (2015) ja Martti Puohiniemi (2002) hyödyntävät arvotutkimuksellisissa teoksissaan Shalom Schwartzin (1992) kehittämää tapaa jäsentää arvoja. Näin ollen tutkielmani arvokäsitys rakentuu Helkaman ja Puohiniemen tulkinnasta Schwartzin arvoteoriasta Suomen kontekstissa. Hyödynnän lisäksi Teija Mikkola (1997) tutkimusta suomalaisten ympäristöarvoista.

Ihmiset elävät aina jossain tietyssä ajankuvassa. Ajankuva kertoo sen, millaisena ympäröivä todellisuus näyttäytyy yksilölle juuri sillä hetkellä. Ajankuva muuttuu jatkuvasti ajan kuluessa ja uusien ilmiöiden ilmaantuessa yhteiskuntaan. Asteet ovat tapoja, joiden avulla suhtaudutaan tähän ympäröivään todellisuuteen ja sen muutoksiin. Ihmiset suhtautuvat uusiin asioihin ja tietoon aina jollakin asenteella. Vaikka asenteita muodostuu uusiin asioihin hyvin nopeasti, ne voivat joskus olla varsin vaikeasti kumottavissa. (Puohiniemi 2002, 5.)

Arvot ovat yksilön henkilökohtaisia uskomuksia, jotka pohjautuvat siihen kulttuuriseen ympäristöön, jossa yksilö elää. Arvot antavat toiminnalle motiiveja ja oikeuden tunnetta. Arvot eroavat asenteista siinä mielessä, että arvot ovat pysyvämpää, vakaampaa ja järjestelmällisempää toimintaa. Ihmisen toimiessa omien arvojensa mukaisesti toiminta tuntuu oikealta ja rationaaliselta. (Puohiniemi 2002, 5–6.) Sen sijaan toisen ihmisen toiminta voi vaikuttaa hyvinkin epärationaaliselta ja järjettömältä, jos se on ristiriidassa oman arvomaailman kanssa (Helkama 2015, 10; Puohiniemi 2002, 5–6). Ikä vaikuttaa yksilön arvoihin merkittäväällä tavalla, sillä ihmiset ovat eläneet eri historiallisina aikoina. Vaikka ajankuva on ehtinyt muuttua ajan kuluessa toisenlaiseksi, yksilön arvot harvoin muuttuvat yhtä nopeasti. (Helkama 2015, 208; Puohiniemi 2002, 95.) Vaikka yksilön elämäkokemukset ja ikä näkyvät henkilökohtaisessa arvomaailmassa, on silti olemassa myös yksilöllisiä eroja (Puohiniemi 2002, 100).

Suomalaisten arvomaailmassa korostuu Schwartzin (1992) arvomallista turvallisuus, tasa-arvo ja muiden hyvinvoinnin huomioiminen (Helkama 2015, 10; Puohiniemi 2002, 309). Tasa-arvo ja muiden hyvinvoinnin huomioiminen ovat universalistisia arvoja (Helkama 2015, 10), jotka selittyvät osittain Suomen hyvinvointivaltioperinteen kautta. Turvallisuus on sen sijaan säilyttämisarvo. Suomalaiset kokevat elämänsä keskimäärin uhatummaksi ja epävarmemmaksi kuin muut pohjoismaalaiset. Näin ollen säilyttämisarvojen vahvistuminen on reaktio ympäristöstä heijastuviin uhkiin. (Em. 230.)

Edellä kuvattuja korostuneita arvoja lukuun ottamatta suomalaisten arvomaailma näyttäytyy monipuolisena, sillä ihmisten arvomaailmat poikkeavat varsin paljon toisistaan (Helkama 2015, 14; Puohiniemi 2002, 309). Demokraattisessa Suomessa yksilöillä on laaja mielipiteen- ja sananvapaus, joten yksilöiden arvoja ei pyritä ohjailemaan mihinkään suuntaan (Helkama 2015, 14). Toinen selitys vaihteleville arvokäsityksille saattaa olla se, että suomalaiset eivät kunnioita perinteitä kovinkaan korkealle verrattuna moniin muihin kansoihin. Suomalaiset ovat valmiita muuttamaan ja muuttamaan omaa yhteiskuntaansa, sillä perinteistä on helpompi luopua. (Puohiniemi 2002, 310.)

Kaikkein voimakkaimmin suomalaisten yksilöllisten arvojen muutokset näkyvät ympäristöarvojen merkityksen vaihteluna lähihistoriassa (Helkama 2015, 138; Mikkola 1997, 111; Puohiniemi 2002, 313). Ihmiset, jotka korostavat arvomaailmassaan elämän hedonistisia nautintoja, eivät arvosta ympäristönsuojelua kovinkaan korkealle (Puohiniemi 2002, 330). Sen sijaan ympäristöä arvostavat yksilöt ovat arvoiltaan epäitsekämpiä (em. 330) ja usein korkeammin koulutettuja (Helkama 2015, 211; Mikkola 1997, 98). Vuosituhannen vaihteessa suurin osa suomalaisista koki olevansa huolissaan ympäristöongelmista (Puohiniemi 2002, 313). Helkaman (2015, 114–116) mukaan tuoreemmat mielipidemittaukset kuitenkin osoittavat, että ympäristöarvojen merkitys olisi laskenut huomattavasti suomalaisten keskuudessa. Eri tutkimuksista on kuitenkin hänen mukaansa saatu eriäviä tuloksia. Pohdin, voisiko tämä johtua siitä, että suomalaisten näkemykset ympäristöarvojen tärkeydestä vaihtelevat radikaalisti eri ihmisryhmien välillä. Korkeammin koulutetut arvostavat ympäristöarvoja korkeammalle kuin matalammin koulutetut. Myös ammatti vaikuttaa paljon siihen, mitä ihminen arvostaa (em. 10).

Teknologian kehityksen myötä yleistynyt ulkomaanmatkailu, koulutustason kasvu ja uudet teknologiset kommunikaatiojärjestelmät ovat mahdollistaneet uudenlaisen ympäristöajattelun leviämisen. Internet on ollut näistä kommunikaatiojärjestelmistä se merkittävin. Aiemmin ympäristönsuojelu ymmärrettiin lähinnä koskemattoman luonnon suojeluna, mutta 1980-luvulla se alettiin ymmärtää laajempaan luonnon varjeluna, joka ei rajoitu mihinkään tiettyyn maantieteelliseen alueeseen. Ihmisten, yhteiskunnan ja luonnon väliset suhteet vaativat uudelleenmäärittelyä. (Mikkola

1997, 97–98.) Käsitusten luonnonsuojelusta laajentuessa voidaan ajatella myös ajankuvan muuttuneen.

Korkea koulutus on mahdollistanut yksilöiden kyvyn hankkia itsenäisesti tietoa ja tarkastella sitä myös kriittisessä valossa. Aiempien sukupolvien ympäristöpoliittista toimintaa ja arvoja alettiin kyseenalaistaa yhä enenevässä määrin. 1980-luvun lopulla nousi poliittiseksi agendaksi ensimmäisen kerran taloudellisen kasvun rinnalle myös kestävä kehitys. Tavoitteena oli mahdollistaa myös tuleville sukupolville mahdollisuus nauttia puhtaasta ympäristöstä. Siitä lähtien ympäristöarvojen merkitys poliittisessa päätöksenteossa on lisääntynyt. Tiedotusvälineillä on koulutuksen lisäksi suuri rooli ympäristötietoisuuden levittäjänä. Tietoa levittäessään media kuitenkin samalla muokkaa yksilöiden asenteita liittyen ilmastonmuutokseen. (Mikkola 1997, 98–109.) Median kautta hankittu tieto ei siis ole yhtä arvoneutraalia, kuin koulutuksen kautta hankittu tieto. Tutkielmassani internetin ja median vaikutukset merkittävinä tiedon levittäjinä näyttäytyy konkreettisesti. Kun yksittäinen tutkimus aiheesta saa median jakamattoman huomion, voi tutkimuksessa esitetty näkökanta levittyä totuudenomaisena hyvinkin laajasti ihmisten keskuudessa.

3 Tutkimuksen toteutus

Tässä luvussa kerron tutkimukseni tavoitteista ja käytännön toteutuksesta. Lähdän liikkeelle asettamalla itseäni kiinnostavan tutkimuskysymyksen. Sen jälkeen esittelen aineiston, jota analysoin tutkimuksessani. Hyödynnän tutkielmani analyysivaiheessa Max Weberin arvo- ja päämäärärationaalisuuden käsitteitä, joten esittelen käsitteet tiivistetysti tässä luvussa. Luvun lopussa käsittelen käyttämäni tutkimusmetodia eli laadullista asennetutkimusta.

Tutkielmani tutkimuskysymys on seuraava: **Miten suomalaiset asennoituvat lasten hankintaan globaalin ilmastokriisin ja kansallisen syntyvyyskriisin vallitessa?** Olen tutkielmassani kiinnostunut myös siitä, millaiset arvot ja rationaaliset päätelmät perustelevat näitä asenteita. Tutkielmani aineistona on suomenkielinen verkkokeskustelu suomalaisella verkkosivulla. Oletan, että suomen kielellä keskustelu rajaa keskustelijat vain suomalaisiin.

Tutkimukseni on toteutettu näytenäkökulman periaattein. Näytenäkökulmassa aineistoa tarkastellaan osana tai näytteenä laajemmasta kokonaisuudesta. Argumentaatio on aina kontekstisidonnaista, ja se perustuu aina siihen, millaisessa sosiaalisessa todellisuudessa argumentoija elää. (Vesala & Rantanen 2007a, 14.) Tavoitteeni ei ole esittää saamiani tuloksia kiistämättöminä totuuksina aineiston ulkopuolisesta todellisuudesta vaan tarkastella, millaisena todellisuus jäsenyy aineistossani.

Tutkimukseni on merkityksellinen, sillä ilmastonmuutos on tällä hetkellä ajankohtainen ja globaali kriisi. IPCC:n raportin (2018) mukaan elämme nyt ilmaston tulevaisuuden suhteen kriittisiä vuosia. Suuria ratkaisuja ilmaston hyväksi olisi siis tehtävä mahdollisimman nopeasti. Kuitenkin suomalaisilla on samaan aikaan hyvin päinvastainen ongelma, joka on ristiriidassa globaalin ilmastokriisin kanssa. Suomessa syntyvyys on laskenut nälkävuosiakin alhaisemmalle tasolle (Tilastokeskus 2020). Alhainen syntyvyys nyt tarkoittaa tulevaisuudessa sitä, että työssäkäyviä suomalaisia ei ole tarpeeksi huolehtimassa silloisten eläkeläisten toimeentulosta. Suomi on ikääntyvää kansaa, mikä tarkoittaa sitä, että vanhukset ovat nopeimmin kasvava ikäryhmä (Tilastokeskus 2019).

3.1 Tutkimuksen aineisto ja eettiset kysymykset

Sopivan aineiston löytäminen vei hetken aikaa, sillä kyseisestä aiheesta on vähän keskustelua suomen kielisillä keskustelufoorumeilla. Ilmastonmuutoksesta keskustelua löytyy, mutta melko vähän sen yhteydestä syntyvyyteen Suomessa. Kuitenkin vuoden 2019 aikana kyseisestä teemasta kirjoitettiin monia uutisia, joiden kommenttiosioissa käytiin keskustelua aiheesta.

Aineistoksi lopulta valikoitui Wynesin ja Nicholasin (2017) tutkimuksen innoittamana kirjoitettu Helsingin Sanomien sivuilla julkaistu Piia Elosen Ilmastokirjeenvaihtaja-blogin postauksen otsikolla *”Maailmalla puhutaan jo synnytyslakoista, mutta kannattaako lapsihaaveet unohtaa ilmastonmuutoksen takia?”* kommenttikentän kommentit. Itse blogipostaus ei siis ole osana aineistoani. Postauksella on kommentteja yhteensä 138 kappaletta. Valitsin kyseisen aineiston, sillä blogipostaus käsitteli aihetta juuri halutusta näkökulmasta. Samoin kommenttiosiossa oli aiheesta paljon asiallista keskustelua. Ihmiset olivat kertoneet aiheesta henkilökohtaisia mielipiteitään ja perustelleet omia argumenttejaan.

Tällä hetkellä blogipostaus on Helsingin Sanomien maksumuurin takana, mutta sen julkaisun aikaan postaus oli vapaasti kaikkien luettavissa, kommentoitavissa ja jaettavissa useiden kuukausien ajan. Näin ollen aineistooni ei valikoitunut ainoastaan Helsingin Sanomien tilaajia. Tulkintani mukaan keskusteluun osallistui heterogeeninen joukko suomen kielisiä suomalaisia. Helsingin Sanomien kaltaisten vastuullisten julkaisijoiden sivuilla käytäviä nettikeskusteluja usein moderoidaan, jolloin kaikkein asiattomimmat kommentit ovat mahdollisesti suodattuneet keskustelusta pois ennen aineiston keruutani.

Laadullisissa asennetutkimuksissa tyypillisesti käytetään puolistrukturoituja haastatteluja, joissa vastaajaa kehoitetaan ottamaan kantaa johonkin annettuun väitteeseen. Haastattelujen käyttö ei

kuitenkaan ole välttämätöntä, sillä laadullisessa asennetutkimuksessa on mahdollista hyödyntää myös muita aineistomuotoja, jotka sisältävät kiistakysymyksiin liittyvää kommentointia. Olennaista siis on se, että aineistosta löytyy selkeä kannanottamisen kohde. (Vesala & Rantanen 2007a, 33.) Aineistoni kommentit ottavat kantaa blogipostauksessa annettuihin väitteisiin, joten aineistoni on soveltuva laadulliseen asennetutkimukseen.

Vaikka tutkielmassa käytetyssä aineistossa enemmistö kommentteista oli kirjoitettu nimettömästi nimimerkeillä, osa kommentoijista käytti mahdollisesti omaa nimeään kommentoidessaan. En tutkijana voi olla varma, onko nimellä esiintyneet kommentoijat käyttäneet oikeaa nimeään, mutta siitä huolimatta koin tarpeelliseksi esittää nimellä kommentoineet henkilöt pelkillä nimikirjaimilla. Tein päätöksen, koska tutkielman mielenkiintona ei ole tarkastella yksittäisten henkilöiden mielipiteitä, vaan suomalaisten mielipiteitä yleensä.

Vaikka osa kommentoijista onkin mahdollisesti tunnistettavissa, haluan korostaa sitä, että en tässä tutkielmassa halua ottaa kantaa siihen, ovatko kommentoijien mielipiteet oikeita tai argumentit päteviä. Tarkastelen vain, millaisia mielipiteitä suomalaisilla näyttäisi aineistoni pohjalta olevan ja millä tavoin kommentoijat perustelevat argumenttejaan.

3.2 Weberin rationaalisuuskäsitykset analyysin tukena

Tässä alaluvussa esittelen saksalaisen sosiologi Max Weberin käsityksiä arvo- ja päämäärärationaalisuudesta. Nämä Weberin rationaalisuuskäsitykset ovat oman tutkielmani analyysin käsitteellisenä tukena.

Weber jäsenteli kirjoituksissaan ihmisen itsetietoista rationaalista toimintaa ja näin tehdessään erotteli päämäärärationaalisen ja arvorationaalisen toiminnan toisistaan. Päämäärärationaalisella toiminnalla Weber viittaa toimintaan, jossa yksilö suunnittelee ja laskelmoi järkiperaisesti eri päämääriä ja keinoja päästä haluttuihin päämääriin. (Weber 1978, 24.) Tässä kontekstissa siis päämäärärationaalista toimintaa olisi vapaaehtoinen lapsettomuus keinona ehkäistä ilmastonmuutosta. Jos taas yksilön päämäärärationaalinen tavoite on Suomen väestötasapainon ylläpito, olisi lapsien hankinta rationaalinen keino päästä tavoitteeseen. Päämäärärationaalisessa toiminnassa itse keinoilla on vain välinearvollaista hyötyä, sillä tärkeintä on päästä haluttuun päämäärään mahdollisimman tehokkaasti (em. 24).

Toinen rationaalisen toiminnan muoto on Weberin mukaan arvorationaalinen toiminta. Arvorationaalisessa toiminnassa toiminnan päämäärän ja valittujen keinojen välinen ero on häilyvä, sillä myös keinot nähdään itseisarvoisina. Arvorationaalinen toiminta on sidoksissa yksilön eettisiin,

esteettisiin tai uskonnollisiin arvoihin. Harvoin rationaalinen toiminta on puhtaasti päämäärarationaalista. (Weber 1978, 24–26.) Myös edellä kuvattuihin toimiin liittyy elementtejä arvorationaalisesta toiminnasta. Lähtökohtaisesti kaikki ympäristöystävällisyyteen liittyvät valinnat perustuvat yksilön henkilökohtaiseen arvopohjaan, sillä ympäristöystävällisyys on eettinen valinta. Ihminen saa mielihyvää ja onnistumisen tunnetta toimiessaan omien arvojensa mukaisesti. Samoin toisille ihmisille perinteiset arvot ja perheen perustaminen ovat jo itsessään itseisarvoisia. Tällöin päämääräksi nimellisesti valikoitunut Suomen väestötasapainon ylläpito ei olekaan ainoa syy hankkia lapsia.

3.3 Laadullinen asennetutkimus

Tutkielma on laadullinen eli kvalitatiivinen. Tutkimuksessani hyödynnän laadullista asennetutkimusta metodologisena lähestymistapana. Laadullinen asennetutkimus on tutkimussuuntauksena melko uusi, ja sitä on ollut kehittämässä Helsingin yliopistossa työskentelevät sosiaalipsykologit Kari Mikko Vesala ja Teemu Rantanen. He julkaisivat vuonna 2007 laadullista asennetutkimusta käsittelevän kokoomateoksen. Teos ei kuitenkaan esitä laadullista asennetutkimusta valmiiksi hiottuna järjestelmänä, vaan teoksen tarkoituksena on esitellä kehitettyä uutta tutkimusmetodia. (Vesala & Rantanen 2007a, 7.) Laadullinen asennetutkimus siis antaa metodia hyödyntävälle tutkijalle suhteellisen vapaat kädet verraten moniin muihin laadullisiin tutkimusmetodeihin. Metodien tarjoama vapaus loi tutkielmassani myös omat haasteensa, sillä esimerkiksi valmista mallia tulosten esittämistavasta ei ole. Useissa eri tutkimuksissa laadullista asennetutkimusta sovelletaan eri tavoin (ks. esim. Vesala & Rantanen 2007b).

Asennetutkimus muistuttaa monilta osin diskurssianalyysia, mutta asennetutkimuksessa tarkastelu keskittyy nimenomaan asenteiden ja argumentaation tarkasteluun (Vesala & Rantanen 2007a, 11). Laadullisessa asennetutkimuksessa analysoidaan ja tulkitaan argumentaatiota sisältäviä aineistoja. Havainnot tulkitaan ja kootaan nimenomaan asenteen käsitteen avulla. Asennetutkimuksen analyysiä tehdään kahdella tasolla: luokittavalla ja tulkitsevilla. Luokittavassa analyysissä havainnot erotellaan ja ryhmitellään eroavaisuuksien ja samankaltaisuuksien mukaan. Analyysiä tehtäessä tunnistetaan aineistosta erilaisia kannanottoja ja niiden perusteluja. Myös kannanottojen perusteluista voidaan havainnoida eroavaisuuksia tai samankaltaisuuksia. Luokittavassa analyysissä tarkastellaan aineistoa mahdollisimman kirjaimellisesti, jotta havainnot olisivat suoraan luettavissa itse aineistosta. Pientä tulkintaa kuitenkin väistämättä tapahtuu analyysin aikana, sillä aina ei voida varmasti todeta havaintoa tietyksi kannanotoksi. Tulkitseva analyysi taas siirtyy aineiston kirjaimellisesta analyysistä tulkitsevaan tarkasteluun. Tulkitsevassa analyysissä analyttinen näkökulma etäännytetään aineiston

kirjaimellisesta tarkastelusta ja aineistoa tulkitaan valittujen teoreettisten näkökulmien avulla. Aineisto siis abstrahoidaan. Kun kannanotoista rakentuvan aineiston argumentteja ja perusteluja ryhmitellään, voidaan niiden perusteella havainnoida asenteita. Kun asenteen kohde on määritelty, voidaan tulkinnan avulla tarkentaa asenteiden luonnetta ja vertailla eri asennejoukkoja keskenään. (Em. 11–12; 43.)

Laadullisessa asennetutkimuksessa voidaan aineistona hyödyntää sellaista materiaalia, joka sisältää kiistakysymyksiin liittyviä kannanottoja, eikä aineiston tarvitse olla alun perin tuotettu tutkimusta varten. Aineistoksi kelpaavat kaikki sellaiset kannanotot, jotka on ilmaistu vastauksena johonkin vakioituun ärsykkeeseen tai virikkeeseen. (Vesala & Rantanen 2007a, 33.) Ärsykkeenä on usein jonkinlainen lauseväittäjä. Tutkielmassani ärsykkeenä toimii Piia Elosen [Liite 1] kirjoittama blogipostaus, ja tarkemmin sanottuna blogipostauksessa ilmaistu kysymyslause ”Pitäisikö siis ihmisen unohtaa lapsihaaveensa ilmastonmuutoksen takia?”. Elonen vastasi itse kysymykseen kieltävästi ja pyrki perustelemaan kantaansa postauksessaan.

Analyysissäni käytän teoreettisena näkökulmana suomalaista arvo ja asennetutkimusta sekä ajankuvan käsitettä. Keskityn erityisesti tarkastelemaan suomalaisten arvoja liittyen ympäristöön. Lisäksi hyödynnän saksalaisen klassikkososiologi Max Weberin päämäärä- ja arvorationaalisuuden käsitteitä pohtiessani, miten ihmiset tekevät rationaalisia päätöksiä liittyen käsiteltäviin teemoihin. Olen kiinnostunut siis tarkastelemaan sitä, mitä aineistosta esiin nousevat näkemykset kertovat nykyisestä ajankuvastamme ja miten ihmiset tekevät päätöksiä tässä ajankuvassa. Laadullisen asennetutkimuksen lähtökohtana on asenteen käsittäminen sosiaalisena ilmiönä, eikä yksilön sisältä kumpuavana ominaisuutena. Argumentaatioissa tunnistettavat asenteet eivät kuitenkaan ole vain sosiaalisesti tai kulttuurisesti tunnistettavia ilmiöitä, vaan ne ovat sidonnaisia myös yksilöihin itseensä. (Vesala & Rantanen 2007a, 43, 54.)

Aineistoa analysoitaessa tulee huomioida, että kommenttien avulla esiin tuodut kannanotot eivät ole varsinaisesti asenteita, vaan ennemminkin puhetekeja, joiden avulla ilmaistaan sosiaalisessa todellisuudessa vaikuttavia asenteita. Kun yksittäisiä kannanottoja ja niiden perusteluja tarkastelee laadullisen asennetutkimuksen keinoin, niitä voidaan jäsentää eroavaisuuksien ja samankaltaisuuksien avulla erilaisiksi yhteiskunnassa ilmeneviksi asenteiksi. (Vesala & Rantanen 2007a, 38.) Asenne on kommunikatiivinen kokonaisuus, jossa joku arvottaa kiistakysymyksessä jotakin asiaa yli muiden. Samassa tilanteessa on mahdollista arvottaa moniakkin eri kohteita samanaikaisesti esimerkiksi punnitessa eri vaihtoehtoja tai vaihtaessa subjektinäkökulmaa. Tutkijana onkin tärkeää tunnistaa, mitä puhuja todella arvottaa argumentissaan. Ihmiset voivat olla samaa mieltä jostakin asiasta, mutta eri

syistä. Tällaisessa tilanteessa he edustavat laadullisen asennetutkimuksen mukaan eri asenteita. (Em. 39–41.) Aineistossani on havaittavissa monia eri puhetekoja, joissa ollaan ilmiöstä yleisesti samaa mieltä, mutta mielipide perustuu eri seikkoihin.

Aloitin oman aineistoni luokittavan jäsentämisen Vesalan ja Rantasen (2007a, 39) ohjeen mukaisesti erittelemällä kannanottojen sisältöä ja ryhmittelemällä samanlaiset kannanotot. Ensimmäisenä erittelin kielteisesti ja myönteisesti ärsyketekstiin suhtautuvat kannanotot kahteen eri ryhmään. Sen jälkeen tarkastelin kannanottojen perusteluja, joiden pohjalta ryhmittelin asenteita omiin havaintojoukkoihinsa kannanottojen perustelujen samankaltaisuuksien mukaan. Yhtenevistä kannanotoista ja niiden perusteluista muodostuu havaintojoukkoja, joita voidaan tulkita asenteina (em. 40–41). Yksittäistä kannanottoa eli puhetekoa jonkin asian puolesta en luokittellut asenteeksi vaan irralliseksi puheteoksi, jota en analysoinut tutkimuksessani sen enempää.

Laadullisessa asennetutkimuksessa havaintoyksikköjen argumentointia tulisi tulkita asiayhteydessään (Vesala & Rantanen 2007a, 11). Tästä syystä hyöynnän tuloksia raportoitaessa suoria sitaatteja. Metodiin myös kuuluu aineiston tulkitseva analysointi kommentoimalla (em. 11). Analyysissäni lähdän liikkeelle jaottelemalla kannanottoja laadulliselle asennetutkimukselle tyypillisellä tavalla luokkiin yhtäläisyyksien ja eroavaisuuksien avulla. Sen lisäksi teen tulkitsevaa analyysiä hyödyntäen Max Weberin ajatuksia päämäärä- ja arvorationaalisuudesta.

4 Suomalaisen moninaiset asenteet

Tässä luvussa esittelen analyysini tulokset. Analysoimani blogikirjoituksen kommenttiosiossa käytiin keskustelua laajasti eri aiheista. Itse keskityn analyysissäni kuitenkin vain oman tutkimuskysymyksen kannalta merkityksellisiin kannanottoihin. Muita keskustelua herättäneitä aiheita olivat esimerkiksi kansainvälinen adoptio ja kansallisen eläkejärjestelmän ongelmakohdat.

Tutkielmani tulokset vastasivat ennakko-oletustani siitä, että suomalaisilla on hyvin eriäviä näkemyksiä liittyen ilmastonmuutoksen ja syntyvyyden suhdetta kohtaan. Yhdenkään tunnistetun asenneluokan havaintoyksikköiden määrä ei ollut muita merkittävästi suurempi. Näin ollen voidaan päätellä, että Suomessa ei ole vallalla yhtä normatiivista diskurssia siitä, miten syntyvyyden ja ilmastonmuutoksen suhteeseen tulisi asennoitua. Jokaisessa havaintojoukossa kuitenkin tunnistettiin ilmastonmuutos globaalina kriisinä, joka tulisi ratkaista. Ilmastonmuutoksen olemassaoloa ei siis aineistossa kyseenalaistettu eikä sen vakavuutta vähätelty. Suomessa ollaan yleisesti hyvin tietoisia ympäristön tilasta, osin korkean koulutuksen takia (Pihkala 2018, 33). Eroja havaintojoukkojen

välillä on kuitenkin siinä, miten ilmastonmuutosta olisi rationaalisinta lähteä estämään. Luokittelin aineistostani viisi erilaista havaintojoukkoa, jotka edustavat viittä erilaista asennetta:

1. Syntyvyyttä on vähennettävä ympäristöeettisistä syistä
2. Ympäristöahdistus estää lasten hankinnan
3. Suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointi tulisi asettaa etusijalle
4. Suomalainen kulttuuri ja etnisyys tulisi asettaa etusijalle
5. Lasten hankinta on henkilökohtainen päätös

Ensimmäinen havaintojoukko edustaa niitä, joiden mukaan syntyvyyttä tulisi rajoittaa ilmastonmuutoksen hillitsemiseksi. Havaintojoukon kannanotoissa korostuu ilmastonmuutoksen vakavuus globaalina ongelmana. Ilmastonmuutos tulkitaan siis kansallista syntyvyyttä akuutimpana ongelmana. Havaintojoukko suhtautuu ärsyketekstiin huomattavan kielteisesti.

Toisen havaintojoukon kannanotoissa on monia samoja piirteitä kuin ensimmäisen havaintojoukon kannanotoissa. Joukon edustajat suhtautuvat ärsyketekstiin kielteisesti, ja ilmastonmuutoksen vakavuutta korostetaan kannanotoissa. Kannanotot kuitenkin perustelevat argumenttejaan aivan päinvastaisesta syystä kuin ensimmäinen havaintojoukko. Kun ensimmäinen havaintojoukko argumentoi sen puolesta, että ilmastoa ja ympäristöä tulisi suojella syntymättömiltä lapsilta, toinen asenneluokka sen sijaan pyrkii suojelemaan syntymättömiä lapsia muuttuvalta ilmastolta ja ympäristöltä.

Kolmas havaintojoukko eroaa kahdesta edellisestä, sillä sen edustajat suhtautuvat lähtökohtaisesti myönteisesti ärsyketekstiin. Kannanotot ovat siis jossain määrin samankaltaisia kuin ärsyketekstissä. Kannanotoissa suomalainen alhainen syntyvyys tunnustetaan merkittävänä kansantaloudellisena ongelmana. Havaintojoukon edustajat asennoituvat niin, että syntyvyyteen tulisi kannustaa ihmisiä huolimatta väestönkasvun vaikutuksista ympäristöön. Havaintojoukon kannanotoissa tunnustetaan myös ilmastonmuutoksen ongelmallisuus, ja siihen useissa kannanotoissa on pyritty tarjoamaan korvaavia ratkaisuja.

Neljäs havaintojoukko oli analyysissäni pitkään kolmannen havaintojoukon kanssa samaa joukkoa. Laadullisessa asennetutkimuksessa on kuitenkin tärkeää tarkastella, minkä asian puolesta kannanotoissa todella argumentoidaan. Molemmat havaintojoukot haluavat kannustaa suomalaisen syntyvyyden nousuun, mutta hieman eri syystä. Kolmannelle havaintojoukolle oli tärkeää säilyttää suomalaisen yhteiskunnan taloudellinen hyvinvointi ja tasapaino. Neljäs havaintojoukko sen sijaan korostaa enemmän suomalaisen kulttuurin ja etnisyyden säilymistä.

Viides havaintojoukko poikkeaa kaikista edellä kuvatuista havaintojoukoista kaikkein eniten. Havaintojoukossa edustettu asenne on se, että valtiolla, tiedeyhteisöllä tai muulla vastaavalla taholla ei tulisi olla valtaa vaikuttaa yksilön päätökseen perheen hankkimisesta. He argumentoivat sen puolesta, että kansallisen ilmastonmuutoksen aiheuttama uhka tai kansallinen syntyvyyskriisi ei vaikuta heidän aikomukseensa hankkia lapsia. He hankkivat tai eivät hanki lapsia riippuen omista henkilökohtaisista toiveistaan.

4.1 Syntyvyyttä on vähennettävä ympäristöeettisistä syistä

Ihmiset arvottavat elämässään erilaisia arvoja eri tavoin. Toisille ympäristöeettiset arvot ovat merkityksellisempiä, jolloin he ovat asennoituneet tekemään enemmän ympäristöeettisiä valintoja, sillä ne näyttävät heille rationaalisena valintana.

Ensimmäisen havaintojoukon kommentit ovat keskenään hyvin homogeenisiä, ja kannanotot rakentuvat samojen argumenttien varaan. Heidän näkemyksensä mukaan lasten hankinta on itsekäs teko, sillä se saastuttaa ympäristöä. He siis suhtautuivat virikkeeksi asetettuun blogitekstin argumenttiin kielteisesti.

Havaintojoukon pohjalle rakentuvassa asenteessa on havaittavissa tietynlaisen maailmankansalaisuuden korostamista. Havaintojoukko asennoituu käsiteltävään teemaan globaalin ihmisyhteisön jäsenen näkökulmasta ja kokee, että meidän kaikkien tulisi yhdessä toimia ilmaston hyväksi vähentämällä maapallon väestönkasvua. Heidän mukaansa siis rationaalisinta on toimia koko maapallon edun mukaisesti jättäen kansalliset intressit taka-alalle. Näin ollen havaintojoukossa esiin noussut asenne tukee Puohiniemen (2002, 330) väitettä siitä, että ympäristöä arvostavat ihmiset ovat usein epäitsekäitä. Suomalaisten arvomaailmassa korostuneista arvoista universalistinen tasa-arvo ja muiden hyvinvoinnin huomioiminen (Helkama 2015, 10; Puohiniemi 2002, 309) korostuu tässä asenteessa. Kaikkien tulisi tehdä valintoja maapallon liikakansoittumisen estämiseksi huolimatta siitä, mikä on oman kansan populaation koko tai syntyvyyden aste.

Vastaus blogistille: Maapalloa suojellaan muille eliöille kuin ihmiselle. Ei tuleville jälkipolville. Ihmisiä pitäisi olla 5 miljardia vähemmän kuin nyt on. Jokainen lapsen tekävä on yksinkertaisesti puusilmäinen egotrippailija. Luonnonsuojelun ja kestävän kehityksen näkökulmasta vain lapsen tekemättä jättäminen on oikein. Ihmiskunta on lisääntynyt yli tarpeen. (Kesän loppu)

Lapsien hankinnan itsekkyyttä ei perustella ainoastaan siitä syystä, että maailma on jo valmiiksi liikakansoittunut. Lasten hankinnan itsekkyyttä perustellaan myös sillä, että lapset kuluttavat yhteisiä

luonnonvaroja. Heidän mielestään se ei ole merkityksellistä, että Suomessa on lapsia huomattavan vähän, sillä luonnonvarat ovat kaikkien yhteisiä.

Samalla logiikalla on ilmastoteko jos hankkii vain yhden katumaasturin eikä kahta. Jokainen syntyvä lapsi on lähtökohtaisesti rajallisia luonnonvaroja kuluttava yksikkö. Hankkikaa vaan lapsia mutta ei kannata esittää että se olisi mitään muuta kuin itsekästä halua jatkaa omaa geeniperimää. (Tammihelmi)

Kommenteissa on havaittavissa selvää Weberin (1978, 24) arvo- ja päämäärärationaalista ajattelua. Kuten todettu, arvorationaalista ja päämäärärationaalista toimintaa ei ole aina mahdollista erottaa toisistaan (em. 1978, 24–26). Näissäkin tapauksissa kommentoijilla on vahva arvoihin pohjautuva päämäärä suojella ympäristöä. Rationaalisesti tehokkaaksi keinoksi päästä tähän päämäärään on valikoitunut päätös olla hankkimatta lapsia. Kuitenkin lapsettomana elämisen voi jo itsessään laskea ympäristön suojelemiseksi, jolloin ei arvorationaaliselle toiminnalle tyypillisesti keinoa ja päämäärää voida erottaa täysin toisistaan. Leimaavaa havaintojoukon kannanotoille on sen korostaminen, että lasten hankinta on auttamatta itsekästä riippumatta siitä, missä lapsi syntyy tai kuinka mones lapsi on kyseessä.

Miksi sitä omaa lapsen tekoa pitää epätoivoisesti perustella jollain ilmastoargumentilla? Saimme juuri tutkimuksen, jossa todettiin autottomuuden ja lentämättömyyden olevan aivan nanoluokkaa verrattuna lapsen päästöihin. Ja kun lapsi kasvaa niin mahtakohan hän lentää kaamosmasennuslomille ennen oman perheen perustamista? Minusta pitäisi olla selkärankaa sanoa suoraan että ilmaston kannalta lapsen hankkiminen on hirvittävä teko mutta mitä sitten, hankin silti, enkä kadu. (M.V.)

Joukkoon mahtuu myös edellä kuvattu tapaus, jossa lasten hankinta tunnustettiin itsekkääksi teoksi, mutta oli siitä huolimatta tehty henkilökohtaisien syitten takia päinvastainen teko ja hankittu lapsi(a). Yksilön teot (myös puheteot) kertovat usein sen, mikä hänelle on tärkeää. Kuitenkaan ei voi ajatella arvojen ja toiminnan välisen suhteen olevan aivan yksiselitteinen. Ihminen ei aina välttämättä toiminnassaan toteuta niitä arvoja, joita hän puheillaan ilmaisee kannattavansa. Suomalaisen ympäristöarvopuheet ja -teot ovatkin Helkaman (2015, 14) mukaa sellaisia, jotka ovat monesti ristiriidassa. Suomalaiset kyllä sanovat arvostavansa ympäristöä, mutta eivät ole välttämättä yhtä valmiita tekemään itse asioita ympäristön hyväksi (em. 14.) Oheinen kommentti kuvastaa hyvin myös sitä, miten laadullisessa asennetutkimuksessa yksittäiset kannanotot tulee nähdä nimenomaan yksittäisinä puhetekoina jonkin asenteen puolesta. Yksilö saattaa argumentoida jonkin asian puolesta ilman, että itse on toiminut kannustamallaan tavalla.

Havaintojoukon kommentoijat eivät ainoastaan kehota yksittäisiä ihmisiä olemaan hankkimatta lapsia, vaan myös valtiollisten toimijoiden suunnalta toivotaan aktiivisia toimia syntyvyyden rajoittamiseksi. Syntyvyyttä siis haluttaisiin vähentää entisestään, vaikka Suomen syntyvyys on jo lähes ennätysellisen alhaalla.

Vauvan kanssa matkailu ja autoilu voi vähentyä mutta se kasvaa kun lapsi kasvaa. Lasten määrän rajoittaminen on järkevintä ilmastopolitiikkaa. Yhteiskunnan ei pitä tukea suurperheitä. Suomen pitää käyttää kehitysapurahat siten, että se vähentää syntyvyyttä. Rahaa ei pitä antaa valtioille, jotka eivät pyri vähentämään syntyvyyttä. (Välimies)

Edellä kuvatussa kannanotossa on havaittavissa erityisesti päämäärarationaalisuutta, joka on yleistetty yksilön tasolta valtiolliselle tasolle. Kansainvälisiä kehitysapurahoja ei tulisi kannanoton mukaan suunnata valtioihin, joissa syntyvyyttä ei rajoiteta, sillä se ei ole ekologisesti kestävä ratkaisu. Kommentoijan rationaalinen päätelmä on, että jos perheitä ei tueta, he eivät tee lapsia.

4.2 Ympäristöahdistus estää lasten hankinnan

Toinen havaintojoukko edustaa asennetta, joka suhtautuu edellisen tavoin kielteisesti ärsyketekstiin. Pihkalan (2018, 34) mukaan ympäristöahdistuneisuuden ovat taipuvaisempia ne, jotka ovat jo valmiiksi huolestuneempia tulevaisuudesta. Ilmastoahdistus näyttäytyy ihmisissä usein lievinä ahdistuksen oireina eli pelkoina, levottomuutena, alakuloisuutena, jännityksenä ja stressinä (em. 34). Erilaiset pelot ja stressitilat ovat estäneet toisen havaintojoukon edustajia hankkimasta lapsia, koska silloin heillä olisi omasta lapsesta yksi huolen ja stressin aihe lisää. Pelko ja ahdistuneisuus ovat siis aineiston tulkintani mukaan olleet tämän toisen asenteen muotoutumisen taustalla.

Suomalaiset pitävät turvallisuutta tärkeänä arvona (Helkama 2015, 10; Puohiniemi 2002, 309). Nyt ajankuvaamme on ilmaantunut huolta ja epävarmuutta aiheuttava ilmastonmuutos globaalina kriisinä, ja se on saanut osan ihmisistä asennoitumaan ilmiöön pelon ja ahdistuksen kautta. Kun ympäristöstä heijastuu uhkia, ne saavat turvallisuuden kaltaiset säilyttämisarvot vahvistumaan yksilön elämässä (Helkama 2015, 230.)

Toivoisin, että näissä kirjoituksissa otettaisiin useammin huomioon se, etteivät päästöt ole ainoa ilmastoon liittyvä syy jättää lapsi tekemättä. Itse haluaisin lapsen, mutta pelkään liikaa tulevaisuutta. En tiedä, kestäisinkö nähdä lapseni kasvavan ilmastokriisin runtelemassa maailmassa. Tämä on aidosti ainoa syy, joka estää minua tekemästä lapsia. (piupau-)

Toisen havaintojoukon edustajat eivät siis näe tulevaisuutta tarpeeksi turvallisena kasvuympäristönä lapselle ilmastonmuutoksen ja sen lieveilmiöiden takia. Kannanotoista on havaittavissa argumentti sen puolesta, ettei lasten hankkiminen tällä hetkellä tähän maailman tilaan ole järkevää tai rationaalista, koska epävakaiden olosuhteiden vallitessa ei voi olla varmuutta siitä, että lapselle voitaisiin taata tarpeeksi laadukas ja turvallinen kasvuympäristö. Koska he eivät voi olla varmoja siitä, että kykenevät kontrolloimaan ilmastonmuutoksesta aiheutuvien uhkien vaikutuksia oman lapsensa elämässä, he ovat rationaalisesti päättäneet olla hankkimatta lapsia.

Kirjoituksesta paistaa jonkinlainen itsekkyyys. Lapsia pitäisi tulla, että joku keräisi taas eläkerahoja. Perusteluksi esitetään, että tuleville sukupolville pitää suoda oikeus syntyä ja elää. No, tuota noin, syntymättömät sukupolvet eivät kadu kohtaloaan, mutta syntyneet saattavat sitäkin toivoa. Varsinkin jos molemmat katastrofit toteutuvat samanaikaisesti: väestöräjähdyks ja ilmastonmuutos. Ehkä kirjoittaja mietti asiaa vain oman kuplansa näkökulmasta? (Nettinaara)

Oheisesta kommentista voidaan havaita, että myös itsekkyyden käsite nousi tämän havaintojoukon kommentteissa esiin. Useiden havaintojoukon edustajien mielestä lasten hankkiminen on ensimmäisen havaintojoukon tavoin itsekästä, mutta ei sen takia, että lapsi saastuttaa ympäristöä. Heidän mielestään maailma on liian epävakaa ja turvaton paikka kasvattaa lapsia. He eivät siis argumentoi sen puolesta, että pitäisi suojella ympäristöä syntymättömiltä lapsilta vaan suojella syntymättömiä lapsia epävakaa ympäristöltä.

4.3 Kansallisen edun tärkeys

Seuraavaksi käsittelemme kolmatta ja neljättä havaintojoukkoa, joiden edustajat suhtautuivat lähtökohtaisesti myönteisesti virikeblogitekstin argumentteihin. Havaintojoukoissa on monia samoja piirteitä. Molempien havaintojoukkojen edustamat asenteet tarkastelevat ilmiötä vahvasti Suomen kansalaisen näkökulmasta. Havaintojoukkojen mielestä suomalaisia tulisi kannustaa lisääntymään, sillä se on yhteiskuntamme kannalta rationaalista. Maapallon globaalit intressit jäävät siis heidän asenteissaan toissijaisiksi. Näin ollen, isänmaallisuus korostuu arvona havaintojoukkojen kommentteissa. Isänmaallisuus eroaa arvona nationalismista, sillä isänmaallisuus on omaan maahan kohdistuvaa kiintymystä, jossa omaa kansaa ei pidätä muita parempana tai huonompana. Isänmaallisuuteen ei myöskään kuulu vihamielisyys muita kansoja kohtaan. Nationalismissa sen sijaan muunmaalaisia mahdollisesti vieroksutaan ja omaa kansaa pidetään muita parempana. (Helkama 2015, 26.) Samankaltaisuuksista huolimatta kolmannen ja neljännen havaintojoukon

kannanottojen perustelut ja tavoitteet poikkeavat hieman toisistaan, joten ne on syytä erottaa toisistaan erillisiksi asenteiksi.

4.3.1 Suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointi tulisi asettaa etusijalle

Kolmannen havaintojoukon kannanotoista käy selvästi ilmi se, että suomalaisten tulisi hankkia lapsia epäitsekäistä syistä edistääkseen suomalaisen yhteiskunnan hyvinvointia ja kehitystä. Suomalaisille ominaisista arvoista universalistinen muiden hyvinvoinnin huomioiminen (Helkama 2015, 10) korostuu kolmannen havaintojoukon asenteessa. Havaintojoukko asennoituu tilanteeseen niin, että suomalaisten tulisi huolehtia oman kansansa ja yhteiskuntansa eri ryhmien hyvinvoinnista kannustamalla suomalaisia lasten hankintaan.

Suomalaisen yhteiskunnan jatkumisen kannalta lapsien tekeminen on välttämätöntä ja siksi sitä on kannustettava. Ilmastoa ei tässä asiassa kannata Suomessa mieltä ollenkaan - korvataan vaikka hiilivoimalat uudella, yksityisellä rahalla rakennettavalla ydinvoimalalla, niin voimme vaikka tuplata suomalaisten määrän. (a1234)

Edellä kuvatussa kannanotossa on havaittavissa voimakasta päämäärärationaalista ajattelua. Argumentoijan tavoitteena on suomalaisen yhteiskunnan jatkaminen, ja rationaalinen keino päästä tavoitteeseen on lisääntyä. Myös lisääntymisestä aiheutuvaan haittailmiöön eli saastuttamiseen kirjoittaja ehdottaa rationaaliseksi kokemaansa ratkaisua. Arvorationaalisuus sen sijaan jää kolmannen havaintojoukon argumenteissa vähemmälle huomiolle.

Itsekkyys paistaa pikemmin tästä mielipiteestä. Eläkerahojen kerääminen on sitä, että pidetään huolta niistä sukupolvista jotka tuotti sen hyvinvoinnin joka meillä on. Ja syntyvyyden ylläpito on ainoa käytännöllinen tapa säilyttää oma kulttuurimme ja liberaali ajattelutapamme. Vai luuletko että muualta tulevat omaksuvat sen automaattisesti. Väestöräjähdyks tapahtuu jossain ihan muualla kuin täällä, että kyllä se kupla on nyt ihan yksi omaan tämän ylläolevan mielipiteen kirjoittajan päässä. (R M J)

Edellä kuvattu kommentti on kirjoitettu suorana vastauksena alaluvussa 4.2 esitetylle Nettinaaranimimerkin kommentille. Itsekkyuden käsitettä hyödynnetäänkin myös tämän havaintojoukon argumenteissa. Edellä esitetty kommentoija näki itsekkäänä sen, ettei yhteiskunnan hyvinvoinnista välitetä tarpeeksi ottamalla vastuuta kansan huoltotasapainosta. Kannanottaja käyttää argumenteissaan samoja argumentteja itsekkyydestä ja kuplassa elämisestä kuin hänen vastapuolensa Nettinaara kommentissaan. Näiden kahden kommentoijan – laajemmin sanottuna havaintojoukon – on vaikea ymmärtää toistensa näkökulmia, koska ne ovat niin vahvasti ristiriidassa heidän oman arvomaailmansa kanssa (Helkama 2015, 10; Puohiniemi 2002, 5–6). Osin tästä syystä myös

itsekkyyden käsite toistuu eri kannanotoissa eri tavoin hyödynnettynä. Kun keskustelijat eivät näe toistensa asenteiden rationaalisuutta, asenteet koetaan itsekkäinä.

4.3.2 Suomalainen kulttuuri ja etnisyys tulisi asettaa etusijalle

Seuraavaksi siirryn käsittelemään neljättä havaintojoukkoa, sillä edellä esitetystä R M J -nimimerkin kommentissa on havaittavissa sekä kolmannen että neljännen asenteen piirteitä. On tavallista, että sama henkilö voi kannanotollaan ilmaista useitakin eri asenteita (Vesala, Rantanen 2007, 39).

Neljännessä havaintojoukossa on havaittavissa asenne sen puolesta, että suomalaisten tulisi lisääntyä, jotta Suomessa säilyy alkuperäinen kulttuuri ja etnisyys. Kommentoijat perustelevat näkemyksiään vertailemalla eri valtioiden väestönkasvua. Koska muualla maailmassa on alueita, joissa väestönkasvu on moninkertaista verrattuna Suomeen, ei heidän mukaansa Suomen tarvitsisi huolehtia maailman väestönkasvusta.

Vastaus on: maapallolla ei tule olemaan elämää ylläpitäviä alueita, ilman ihmisiä. Valinta on vain siinä, ovatko Suomessa asuvat suomalaisia tai muualta tulleita. Suomalaisten heikko syntyvyys vaikuttaa vain siihen, ovatko nykyisen Suomen alueella asuvat suomalaisia vai eivät. (Tekn Tri-KTM)

Oheisessa lainauksessa näyttäytyy havaintojoukolle ominaisesti arvorationaalisuuteen perustuvaa argumentaatiota. Kyseisessä kannanotossa arvorationaalinen keino ja päämäärä on suomalaisuuden säilyttäminen. Neljännen havaintojoukon erottaa kolmannesta havaintojoukosta myös siinä mielessä, että neljäs havaintojoukko hyödyntää enemmän arvorationaalista argumentaatiota, kun kolmas havaintojoukko luottaa puhtaammin päämäärärationaalisuuteen. Päämäärärationaalista päättelyä on silti havaittavissa myös neljännen havaintojoukon kannanotoissa. Koska väestönkasvu tapahtuu laajemmassa mittakaavassa jossain muualla kuin Suomessa, on neljännen asenteen mukaan rationaalisinta viedä suomalaista tietoisuutta ja osaamista sinne, missä liika syntyvyys on ympäristöongelman lisäksi myös kansallinen ongelma. Lisäksi havaintoyksiköistä käy ilmi, että Suomen olisi rationaalisinta vastata Euroopan ulkopuolella tapahtuvaan väestönkasvuun, jotta Suomi ei kansana jäisi lisääntyvien kansojen valtaamaksi:

Tämän ongelmana on, että katolinen kirkko ja islam eivät salli lasten rajoituksia. Samoin Intiassa miehelle on suuri onni saada suuri perhe. Jos jotkut eurooppalaiset kansakunnat eivät noudata samaa kehitystä, muut lopulta ottavat haltuunsa. Se on tapahtunut aiemmin. (standard)

Yllä esitetystä kannanotosta muualla maailmassa tapahtuva väestönkasvu nähdään uhkana Suomen valtiolle. Kuten olen jo aiemmin käsitellyt, turvallisuus korostuu arvona silloin, kun yksilö kokee tilanteen uhkaavana. Neljännen asenteen taustalla on vahvana arvona turvallisuus, kun taas kolmannen asenteen taustalla argumentoin olevan enemmän muiden hyvinvoinnin takaaminen.

4.4 Lasten hankinta on henkilökohtainen päätös

Tässä alaluvussa käsitelen esitellyistä asenteista eniten poikkeavaa asennetta. Havaintoyksikköjä yhdistää ajatus siitä, että lasten hankinta on yksilön henkilökohtainen päätös, johon ei ulkopuolisten tahojen tulisi vaikuttaa. Ihmisten arvoja lähemmin tarkastellessa voi havaita, että kaikki arvot ovat inhimillisiä ja yksilön itsensä perusteltavissa. Arvot heijastelevat yksilöiden ajankuvaan ja inhimillisiä tarpeita. (Helkama 2015, 10.) Tätä viidettä asennetta edustavissa kannanotoissa sekä ilmastokriisi että syntyvyyskriisi jäävät taka-alalle, ja yksilön oma etu korostuu. Hedonistisia asioita arvostavat yksilöt arvottavat ympäristöarvoja muita vähemmän (Puohiniemi 2002, 330).

” -- Mitäs jos vaan avataan ovet ja ikkunat ulkomaailmalle. Lakataan lukemasta vain instaa ja fasea jossa yksinäiset ahdistuneet ihmiset tuottavat uutisia omasta näkökulmastaan. Halutkaa ja tehkää lapsia, loppuelämä on PITKÄ yksin ilman omaa perhettä. Maailma on mahtava paikka, kunnioittamalla maapalloa me pidetään se elossa seuraaville sukupolville.”
(Islandrapid)

”Kylläpä täällä saa lukea uskomattoman kyynisiä ja negatiivisia kommentteja! Lapsiahan kannatta hankkia sen takia, että ne tekevät elämästä hauskeempaa ja rikkaampaa ja antavat itsellekin mahdollisuuden kasvaa ihmisenä. Lasten hankkiminen on myös oman kulttuuriperimän ja aikaisempien sukupolvien tekemän työn arvostamista. Sitä paitsi, kukapa tämän planeetan ongelmat tulevaisuudessa ratkaisee jos eivät koulutettujen, tuotteliain ja vastuuntuntoisten vanhempien samankaltaiset lapset? Ette te ihmiset lapsettomuudella maapallon ongelmia ratkaise, oman sukunne vain lopetatte.” (Shortcut)

Edellä kuvatuista kannanotoista on tulkittavissa rationaalista ajattelua, mutta toisaalta myös hedonistiset arvot. Kannanotoissa kommentoijat kuvailevat, miten lapset parantavat ihmisen elämänlaatua monellakin tavalla, joten lapsia kannattaa siksi hankkia. Hedonistisin käsittein henkilö itse saa mielihyvää lasten hankkimisesta.

Kommenteissa otetaan myös kantaa planeetan tilaan, mutta siihen liittyvät kannanotot jäävät kommenteissa toissijaiseen asemaan. Shortcut-nimimerkin kommentissa päämäärärationaalisesti päätellään, että maapallo pelastuu parhaiten, jos siitä vastuussa ovat ”koulutettujen, tuotteliain ja

vastuuntuntoisten vanhempien samankaltaiset lapset”. Kyseinen argumentti näyttäytyy kommentissa kuitenkin lähinnä perustelevana lisäyksenä samoin kuin ylemmän kommentin argumentti maapallon kunnioittamisesta. Kannanottojen päätavoite on nähdäkseni argumentoida sen puolesta, että ihmisten kannattaa hankkia lapsia, koska ne parantavat omaa elämänlaatua. Lapsia siis ei tulisi hankkia esimerkiksi yhteiskunnan tai kulttuurin säilymisen takia.

Käsitteillä olevaa viidettä asennetta edustaneiden havaintoyksiköiden määrä aineistossa on kaikkein niukin. En tämän perusteella kuitenkaan tee päätelmää sen puolesta, että Suomessa olisi kyseisen asenteen kannattajia kaikkein vähiten. Päinvastoin, lukemani tutkimusten ja muun taustakirjallisuuden pohjalta oletan, että kyseinen asenne on kaikkein merkittävin yhteiskunnassamme (ks. esim. Miettinen & Rotkirch 2008; Miettinen 2015; Rotkirch ym. 2017; Maksimainen 2019). Herää kuitenkin kysymys siitä, miksi kyseinen asenne on heikoimmin edustettuna aineistossani. Vastaus saattaa olla se, että blogitekstiä on saattanut päätyä lukemaan ja kommentoimaan edustetusti sellaiset henkilöt, joilla on aiheesta vahvoja mielipiteitä suuntaan tai toiseen. Ne, jotka eivät omassa elämässään yhdistä ilmastonmuutosta tai heikkoa kansallista syntyvyyttä omaan haluunsa perustaa perhettä, eivät mahdollisesti kokeneet kiinnostusta kommentoida. Tutkielmani tulokset saattaisivatkin olla erilaisia, jos aineisto olisi kerätty jollain toisella metodilla tai aineistoon olisi kerätty keskustelua erilaisilta foorumeilta.

5 Yhteenveto ja pohdinta

Tutkielmani mielenkiintona oli tarkastella suomalaisten asenteita liittyen syntyvyyden ja ilmastonmuutoskeskustelun suhteeseen suomalaisessa kontekstissa. Tutkimuskysymykseni kohdistui tarkastelemaan, millaisia vaikutuksia ympäristötietoisuudella on suomalaisten haluun hankkia omia lapsia. Tarkoitukseni oli siis selvittää, millainen asema ilmastoahdistuksella on ollut suomalaisen syntyvyyden alentajana.

Tuloksia tulkittaessa on huomioitava aineiston rajallisuus. Hyödynsin tutkielmassani aineistona Helsingin Sanomien sivuilla julkaistun blogipostauksen kommenttiosion keskustelua. Vaikka blogipostaus oli sen julkaisun aikaan useita kuukausia vapaasti luettavissa, jaettavissa ja kommentoitavissa, voi olla hyvä tiedostaa, millaiset ihmiset mahdollisesti lukevat Helsingin Sanomien sivuja. Helsingin Sanomat ovat lehtenä suunnattu lähtökohtaisesti kaikille, mutta lehden lukijakunnassa mahdollisesti korostuu pääkaupunkiseudulla asuva keskiluokkainen väestö.

Tutkielmani tulokset osoittavat, että ilmastonmuutoksella on vaikutus joidenkin suomalaisten haluun hankkia lapsia. Syyt eivät kuitenkaan ole kaikilla samanlaisia, vaan eroavat merkittävästi toisistaan.

Osan mielestä lapset aiheuttavat ympäristölle tarpeettoman paljon ylimääräisiä päästöjä, jolloin lasten hankintaan ei tulisi kannustaa. Toiset ovat taas sitä mieltä, että ilmastonmuutoksen takia tulevaisuus näyttäytyy liian epävakaana ja turvattomana kasvuympäristönä lapsille. Tuloksissa nousi myös esiin joukko ihmisiä, jotka eivät yhdistä ilmastonmuutoskeskustelua omaan haluun hankkia lapsia. Heille lasten hankinta on joko kansallinen syntyvyyskysymys tai henkilökohtainen päätös. Tutkimusta suomalaisten asenteista voisi olla mielekästä jatkaa esimerkiksi tarkastelemalla, miten tulotaso tai asuinpaikka mahdollisesti vaikuttaa yksilön mielipiteisiin syntyvyyden ja ilmastonmuutoksen suhteesta.

Vapaaehtoinen lapsettomuus oli tutkimuksessani esiin noussut ilmiö. Oletan, että ilmastoahdistuksen takia lapsettomien määrä on lopulta varsin marginaalinen suhteessa kaikkiin vapaaehtoisesti lapsettomiin. Vapaaehtoiseen lapsettomuuteen on olemassa paljon erilaisia syitä, ja suurimmassa osassa tapauksista vapaaehtoinen lapsettomuus johtuu arvioni mukaan muista syistä, kuin ilmastoahdistuksesta. Yleisempiä syitä vapaaehtoiseen lapsettomuuteen ovat esimerkiksi lisääntynyt vapauden tarve ja kasvaneet lastenkasvatuksen standardit (Maksimainen 2019). Kuitenkin, vapaaehtoisen lapsettomuuden lisääntyminen ja perinteisen perhemallin merkityksen vähentyminen viittaa jonkinasteiseen arvomuutokseen suomalaisessa yhteiskunnassa. Mielestäni on oleellista tunnistaa myös se, että Suomessakin on niitä, jotka jättävät lapsen hankkimatta ympäristöeettisistä syistä.

Jiang ja Hardee (2011) osoittivat, että väestörakenteen muutokset liittyvät läheisesti kasvihuonekaasupäästöihin. Selkeän yhteyden muodostaminen väestönkasvun ja ilmastonmuutoksen välillä on monimutkaista, koska ihmisen aiheuttamat ilmastopäästöt ovat tulosta monista seikoista. Väestönkasvun lisäksi muun muassa talouskasvu ja teknologian kehityksen suunta vaikuttavat ilmaston tilaan tulevaisuudessa. Heidän mukaansa väestörakenteen tulevaisuuden suuntaukset ovat kuitenkin avainasemassa, kun pyritään lieventämään ilmastonmuutosta. Ylikansoittumisen osuutta ilmastonmuutosta tutkittaessa ei siis tule jättää huomiotta, koska sillä on merkittäviä vaikutuksia. (Jiang & Hardee 2011, 288)

Jiang ja Hardee (2011, 295) argumentoivat, että useiden tutkimusten mukaan olisi oleellisempaa tarkastella yksittäisenä muuttujana ennemminkin kotitalouksia yksilöiden sijaan analysoitaessa väestörakenteen vaikutuksia ilmastonmuutokseen. Ei siis ole välttämättä tehokasta tarkastella, hankkiiko yksittäinen ihminen yhden lapsen, vaan oleellisempaa on tarkastella kotitalouksien määriä, keskiarvoisia kokoja ja elintapoja (em. 295–296). Suomessa on hyödyllistä tarkastella kotitalouksia päästöyksikköinä siitäkkin syystä, että kylmässä ilmastossa kotitalouksien lämmitys on yksi merkittävä hiilidioksidipäästölähde. Kotitalouden lämmityskustannukset ovat nimittäin samat

huolimatta siitä, kuinka monta henkilöä kotitaloudessa asuu. Samoin henkilöautot ja totut ruokavaliot ovat usein jaettu koko kotitalouden kesken.

Tutkielmani tulokset osoittavat, että osa suomalaisista on niin huolissaan globaalista väestönkasvusta, että he haluaisivat kannustaa suomalaisia yhä vain alhaisempaan syntyvyyteen. Jiang ja Hardee (2011, 305–306) tuovat teoksessaan esiin toisenkin ratkaisun. He perustelevat, että kaikkia osapuolia tyydyttävien keino ehkäistä ylikansoittumisen aiheuttamia päästöhaittoja olisi kehittää perhesuunnittelua ja koulutusjärjestelmää niissä kehittyvissä maissa, joissa syntyvyys on huomattavan korkealla. Jiangin ja Hardeen arvion mukaan maailmanlaajuisesti yli 201 miljoonaa naista kertoo mieluummin välttävänsä raskauden, mutta eivät siitä huolimatta käytä minkäänlaista ehkäisymenetelmää tai luottavat hyvin alkeellisiin ehkäisymenetelmiin. Perhesuunnittelu ja lisääntymisterveyden edistäminen voisivat auttaa kehittyviä maita nopeuttamaan väestörakenteen muutosta. Samalla hidastuisi väestönkasvun aiheuttama ilmastonmuutos. Investointien puute perhesuunnitteluun ja lisääntymisterveydenhuoltopalveluihin asettaa yhä suuremman osan kehittyvien maiden väestöstä suurempiin riskeihin ja vaikeuttaa päästöjen vähentämistä. (Em. 305–208.) Olen heidän kanssaan samaa mieltä. Suomalaisten ei siis nähdäkseni ole tarpeellista jättää hankkimatta lapsia ainoastaan ilmastoahdistuksen takia. Perhesuunnittelun ja lisääntymisterveyden kehittäminen ovat sosiaalipoliittisesti oleellisia kysymyksiä, mikä korostaa ympäristösosiaalipoliittisen näkökulman merkitystä nykypäivän sosiaalipolitiikassa.

Yksittäisen ihmisen aiheuttamia ilmastopäästöjä ei ole vielä paljon tutkittu kattavasti ja yksimielisesti. Syntyvyyden ja ilmaston välisen suhteen tutkiminen on nimittäin varsin haastavaa sekä moraalisesti että käytännön toteutuksen tasolla. Se voidaan kuitenkin todeta, että länsimaisiin hyvinvointivaltioihin syntyvä lapsi kuluttaa korkeamman elintason takia enemmän ympäristöä kuin kehittyviin maihin syntyvät lapset. Tästä syystä useampi länsimaalainen näkee velvollisuudekseen vähentää lisääntymistä entisestään huolimatta siitä, että eurooppalaiset valtiot ovat jo valmiiksi huoltotasapainollisissa ongelmissa alhaisen syntyvyyden takia. Kyse on siis siitä, miten yksilö priorisoi asioita omassa arvomaailmassaan. Kuten todettu, suomalaisessa arvomaailmassa korostuu sekä ympäristöarvot että turvallisuusarvot. Turvallisuuden voi tässä yhteydessä liittää oman kansan hyvinvoinnin ja kulttuurin säilymiseen. Ihmiset voivat arvottaa elämässään useita eri asioita, mutta arvojen ollessa ristiriidassa on tehtävä päätöksiä sen mukaan, mikä tuntuu kaikkein rationaalisimmalta. Suomalaiset asennoituvat tilanteeseen hyvin eriävästi. Asenteet voivat kuitenkin muuttua ajankuvan muuttuessa, joten myös suomalaisten asenteiden kartoittamista olisi nähdäkseni olennaista jatkaa myös tulevaisuudessa.

Lähteet

Ellingsäter, Anne Lise; Jensen, An-Magritt & Lie, Merete (2013) The social meaning of children and fertility change. Teoksessa Anne Lise Ellingsäter, An-Magritt Jensen & Merete Lie (toim.) The social meaning of children and fertility change in Europe. London: Routledge. 1-11.

Elonen, Piia (18.8.2019a) Tutkimuksissa on löydetty ylivertainen päästövähennyskeino, mutta ilmastotekolistoilta se puuttuu kokonaan. Helsingin Sanomat.

<https://www.hs.fi/paivanlehti/18082019/art-2000006207738.html>, Viitattu 12.1.2019.

Google Trends haku hakusanalla “ilmastoahdistus”.

<https://trends.google.fi/trends/explore?date=all&geo=FI&q=ilmastoahdistus>, Viitattu 15.3.2020.

Helkama, Klaus (2015) Suomalaisten arvot. Mikä meille on oikeasti tärkeää? Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

IPCC (2018) Global Warming of 1.5 °C. Reports. <https://www.ipcc.ch/sr15/>, Viitattu 12.10.2019.

Jiang, Leiwen & Hardee, Karen (2011) How do Recent Population Trends Matter to Climate Change. Population Research and Policy Review. 30:2. 287–312. DOI:10.1007/s11113-010-9189-7 Viitattu 12.10.2019.

Liimatainen, Karoliina (23.8.2017) Antti Rinne, 54, kehottaa suomalaisia ”synnytystalkoisiin” – sanavalinta tyrmistyttää ja hävettää demareitakin. Helsingin Sanomat.

<https://www.hs.fi/politiikka/art-2000005337384.html>, Viitattu 15.3.2020.

Maksimainen, Heini (2019) Vauvattomuusbuumi: kun me lakkasimme lisääntymästä. Jyväskylä: Atena.

Miettinen, Anneli (2015) Miksi syntyvyys laskee? Suomalaisten lastensaantiin liittyviä toiveita ja odotuksia. Perhebarometri 2015 E 49. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.

Miettinen, Anneli. & Rotkirch, Anna (2008) Milloin on lapsen aika? Lastenhankinnan toiveet ja esteet. Perhebarometri 2008 E 34. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.

Mikkola, Teija (1997) Arvot ja ympäristö. Teoksessa Helena Helve (toim.) Arvot, maailmankuvat, sukupuoli. Helsinki: Yliopistopaino. 95–139.

Murtaugh, Paul; Schlax, Michael (2009) Reproduction and the carbon legacies of individuals. Global Environmental Change. 19:1. 14–20.

Mearns, Robin; Norton, Andrew (2010) Equity and Vulnerability in a Warming World: Introduction and Overview. Teoksessa Robin Mearns ja Andrew Norton (toim.) *Social dimension of climate change*. Washington DC: World Bank. 20–54.

Pihkala, Panu (2018) Johdatus ympäristöahdistukseen: Ympäristöongelmien psyykkiset vaikutukset. *Tieteessä tapahtuu*. 36:6. 31–38.

Puohiniemi, Martti (2002) *Arvot, asenteet ja ajankuva*. Opaskirja suomalaisen arkielämän tulkintaan. Vantaa: Dark Oy.

Rotkirch, Anna; Tammissalo, Kristiina; Miettinen, Anneli. & Berg, Venla (2017) Miksi vanhemmuutta lykätään? Nuorten aikuisten näkemyksiä lastensaannista. *Perhebarometri 2017 E 51*. Helsinki: Väestöliitto Väestöntutkimuslaitos.

Schwartz, Shalom (1992) Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries. *Advances in Experimental Social Psychology*. 25:1. 1–65. DOI: 10.1016/S0065-2601(08)60281-6

Tikkala, Hannu (19.1.2020) Elinkeinoelämän keskusliitto EK vaatii hallitukselta toimia syntyvyyden nostamiseksi – ”Päätöksillä voidaan vaikuttaa perheisiin”. Yle. <https://yle.fi/uutiset/3-11161683>, Viitattu 19.3.2020.

Tilastokeskus (2020) Syntyvyyden lasku jatkuu edelleen. https://www.stat.fi/til/vamuu/2019/12/vamuu_2019_12_2020-01-23_tie_001_fi.html, Viitattu 29.3.2020.

Tilastokeskus (2019) Syntyvyyden lasku heijastuu alueiden tulevaan väestökehitykseen. https://www.tilastokeskus.fi/til/vaenn/2019/vaenn_2019_2019-09-30_tie_001_fi.html, Viitattu 25.10.2019.

Tilastokeskus. Käsitteet. Taloudellinen huoltosuhde. https://www.stat.fi/meta/kas/tal_huoltosuhde.html, Viitattu 25.10.2019.

Vesala, Kari Mikko (2007a) *Argumentaatio ja tulkinta: laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa*. Helsinki: Gaudeamus.

Vesala, Kari Mikko & Rantanen, Teemu (2007b) *Laadullinen asennetutkimus: lähtökohtia, periaatteita, mahdollisuuksia*. Teoksessa Kari Mikko Vesala (toim.) *Argumentaatio ja tulkinta: laadullisen asennetutkimuksen lähestymistapa*. Helsinki: Gaudeamus. 11–61.

Vihavainen, Suvi (2020) Suomi putoaa muiden Pohjoismaiden keltasta syntyvyydessä, eikä selitys löydy perinteisistä syistä: ”Jokin on menossa väärään suuntaan”, sanoo ruotsalaisprofessori. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006382462.html>, Viitattu 19.3.2020.

Weber, Max (1978) *Economy and Society: An outline of interpretive sociology*. Guenther Roth and Claus Wittich Vol 1. Berkeley: University of California Press. Saksankielinen alkuteos *Wirtschaft und Gesellschaft*. 1921.

Wynes, Seth & Kimberly A. Nicholas (2017) The Climate Mitigation Gap. Education and Government Recommendations Miss the Most Effective Individual Actions. *Environmental Research Letters*. 12:7. <http://iopscience.iop.org/article/10.1088/1748-9326/aa7541>, Viitattu 14.4.2020.

Liitteet

Liite 1.

Elonen, Piia (18.8.2019b) Maailmalla puhutaan jo synnytyslakoista, mutta kannattaako lapsihaaveet unohtaa ilmastonmuutoksen takia? [blogikirjoitus] blogissa Ilmastokirjeenvaihtaja. Helsingin Sanomat. <https://www.hs.fi/blogi/ilmastokirjeenvaihtaja/art-2000006206107.html>, Viitattu 12.1.2019.